

Píše Michael Špirit

(E*forum, 02. 01. 2013)

Na začátku roku je vhodné připomenout něco, co přesahuje bezprostřední aktualitu. Zastavme se u **prvního svazku Básní Vítězslava Nezvala**, vydaného na podzim 2011 v edici Česká knižnice, jež připravil a komentoval Milan Blahynka (nad jinou jeho edicí se toho dotkl už před rokem ve svém echu Jiří Flaišman). Výbušné fasety této skutečnosti vyložíme v tomto pořadí: Silná generace spisovatelů, novinářů, kritiků, historiků nebo teoretiků umění, narozených kolem roku 1900, podstatně utvářela kulturní život mezi oběma světovými válkami. Z tohoto pokolení přisoudil komunistický režim po roce 1948 jako jednomu z mála přední místo ve veřejném životě, nakladatelských plánech a přehodnocených dějinách umělecké avantgardy, na něž bylo redukováno veškeré písemnictví let 1919–1938, právě Nezvalovi. Tzv. kulturní politika totalitního státu však básníkovi a po jeho smrti (1958) vydavatelům jeho díla až do roku 1989 zabraňovala znovu zveřejňovat téměř všechny knihy, jimiž se Nezvalův talent prosazoval nejoriginálněji a které – jen zdánlivě paradoxně – byly důvodem básnickovy nepopíratelné autority i u onoho totalitního aparátu. Výjimku z tohoto pravidla tvořily jen občas vydávané sbírky Básně noci (1930), Sbohem a šáteček (1934), (vzácně Pět minut za městem, 1940) a především divadelní hra Manon Lescaut (1940). – Současný svazek z České knižnice (Básně I; Brno, Host, 488 stran) přináší v opakovaných vydáních vůbec poprvé sbírky a skladby z let 1922–1932; kromě titulů Menší růžová zahrada (1926), Dobrodružství noci a vějíře (1927), Hra v kostky (1929), Jan ve smutku (1930) a Snídaně v trávě (1930) obsahuje veškerou Nezvalovu knižně vydanou básnickou tvorbu daného období.

Důvodů, proč se na kompletní znění prvních knižních verzí – jež nyní přinášejí Básně I a na něž navážou další dva svazky, mapující autorovu produkci v následných třech dekádách – čekalo tak dlouho, je více a ne všechny lze rozumně vysvětlit. Po roce 1990 byl Nezval kvůli čtyřicetileté komunistické cenzuře a převažujícím primitivním stranickým výkladům (M. Blahynka, J. Taufer, L. Štoll) vnímán především coby autor ideologických proklamací se setrvačnou, zautomatizovanou metaforikou, kterými byly neseny tituly jako Zpěv míru (1950), Z domoviny (1951) nebo Chrpy a města (1955), a nikoli coby básník originálního vícežánrového (Pantomima, 1924) nebo surrealistického talentu (Skleněný havelok, 1932, Absolutní hrobař, 1937). Nakladatelství a čtenáři dávali po roce 1990 celkem pochopitelně přednost spisovatelům, jejichž životy „režim jedné strany“ systematicky ničil a stejně promyšleně likvidoval jejich dílo – nejen nevydáváním, mlčením o něm či desinterpretací, ale také fyzickým odstraňováním z veřejných či, v případě samizdatů, domácích knihoven. O publikování knih totiž od roku 1990 rozhodoval jen a jen zájem a aktivita vydavatelů a nakladatelů, nikoli příslušné oddělení stranického sekretariátu,

které by jedny protežovalo, jiné trpělo a ostatní umlčovalo. Přestože v reedici nebo jako fotoreprint vyšla v uplynulém dvacetiletí řada Nezvalových knih (Abeceda, 1993; Žena v množném čísle, 1993; Valérie a týden divů, 1994, 2005; Básně noci, 1999; Manon Lescaut, 2001, 2011; Praha s prsty deště, 2000; Sexuální nocturno, 2001; Pražský chodec, 2003; Pantomima, 2004), vznikla současně starost, zda se o Nezvalovi nemluví méně, než by odpovídalo spisovatelovu významu (autor těchto poznámek komentoval tyto nálady v *textu* pro Kritickou Přílohu RR č. 25/2003). Přitom úhrnnější či četnější edice jiných autorů neznamenal a neznamenají nic jiného, než že se pro Vítězslava Nezvala zatím jen nenašel editor a nakladatel, který by byl ochoten pracovat a přinášet tytéž oběti jako vydavatelé Josefa Palivce, Jana Čepa, Jana Zahradníčka, Josefa Čapka, Bohuslava Reynka, Jiřího Ortena, Bedřicha Fučíka, Václava Černého či Josefa Kostohryze.

Milan Blahynka, který se pro shrnující edici Nezvala „našel“ nyní, píše o básníkovi více než půlstoletí. Dokonalé znalectví spisovatelova díla uplatňuje v zásadě ve třech směrech: při shromažďování, zhodnocování a strukturování biografických a textových dat, při exploataci básníka jako „velkého zjevu socialistické kultury a literatury“ a při poměřování jiného než nezvalovského typu tvorby. První zaměření pan Blahynka zúročil zejména ve své editorské činnosti. V letech 1964–1990 se podílel na dovydávání Nezvalova Díla, jež autor sám od roku 1950 drakonicky upravoval nebo upravovat musel, a díky editorovi lze např. s pomocí 34. svazku (1988), který přináší „nezařazené básně“, rekonstruovat skladbu Nezvalových knih od dvacátých do čtyřicátých let a udělat si obrázek o tom, jak básník své texty pro Dílo měnil. S třísvazkovým souborem Nezvalových esejí (sv. 24–26, vyd. 1967, 1975, 1976) se dodnes pracuje docela dobře, v textově spolehlivé formě připravil Blahynka též básnickovy překlady, scénické básně nebo hry. Při pořádání výborů, kdy už nebyl vázán striktním žánrem sebraných spisů, a především při své „volné“ vykladačské tvorbě prosazoval druhý vytčený zájem: svůj čtenářský obdiv nad „úchvatností“ nezvalovského verše a „bohatostí“ jeho rytmu vkládal do statí, v nichž stereotypně konstatoval (opěvoval) „materialistickou“ základnu, z níž vychází hravost, smyslovost a především „pokrokovost“ Nezvalovy poezie. V tomto duchu konstruoval a forsíroval „vývojovou kontinuitu“ tzv. pozemšťanství, jež po Nezvalovi přisuzoval např. F. Nechvátalovi, M. Florianovi, J. Peterkovi, K. Sýsovi aj. Kromě velebení lyriky, jež má „důvěru v socialistickou perspektivu života“, k tomu patřilo stejným dílem také odmítání básnictví jakékoli jiné než perspektivistické nebo harmonizující ražby, a to je třetí směr Blahynkova snažení. Kdyby takto postupoval v otevřené, stranicky nereglementované společnosti, která by se neopírala o tajnou policii, služebnou justici a okupační armádu, šlo by o běžný jev literárního života a za zaznamenání by stál jen potud, že na stovkách stránek věnovaných Nezvalovi nebo jinak vyhraněné tvorbě nelze najít jedinou původní myšlenku, neideologický rozbor díla či kritickou interpretaci jeho smyslu.

Pan Blahynka však své potřeby uspokojoval do roku 1989 v totalitním režimu, který zásadní pluralitu kritických názorů nepřipouštěl, lépe řečeno, sám autor – po roce 1970 z KSČ vyloučený a po celou normalizaci usilující o znovuzískání stranické

knížky – svou pilnou tvorbou kritéria schematického hodnocení spoluvytvářel. Jistě se přitom musel potýkat s názory ještě strnulejšími, než byly jeho vlastní, ale už jen neporovnatelné množství jeho příspěvků znamená, že patřil mezi nejvlivnější literární publicisty (bibliografický katalog ÚČL AV ČR vydá pro léta 1961–1989 u Blahynky 1524 záznamů, z toho 133 věnovaných monograficky Nezvalovi). Jeho adorační soudy o tvorbě autorů zastávajících rozhodující pozice v aparátu svazu spisovatelů a v nakladatelstvích (např. o J. Pilařovi, O. Vyhlídalovi, D. Šajnerovi, M. Rafajovi, I. Skálovi) měly závaznost „historické obecnosti“, stejně jako hodnocení opačná, o spisovatelích, již nesměli být vydáváni. O redakci časopisu Tvář pan Blahynka například napsal, že „než se dostali k tomu, aby rozvinuli svůj spiritualisticko-pornografický program, museli odklidit renesančně bohatý odkaz díla Neumannova, Bieblova a Nezvalova“. Grušovy a Kabešovy příspěvky v měsíčníku Sešity pro mladou literaturu v sobě měly zas „cosi patologicky podivného“, tj. „kalkul, filosofickou spekulaci se sexem“, a v Hejdově poezii byla „křečovitá zrůdnost východiskem i cílem tohoto spirituálního básnění“. O jmenovaných autorech a jejich literární činnosti si lze jistě myslet v zásadě cokoli – byť zde je to jev, který přesahuje pole uměleckého vkusu a spadá spíše pod klinickou psychologii –, ale psát o nich takto v době, kdy publikovaný názor nelze veřejně konfrontovat s názorem odlišným, znamená s veškerým mocenským stranickým, svazovým, nakladatelským, tiskovým aj. aparátem v zádech jmenované spisovatele a jejich dílo jen hanobit.

Blahynkovo psaní o literatuře tak až zarmucujícím způsobem odpovídá „udání jako literárnímu žánru“, jak o mechanismu denunciací v teoretické rovině pojednal v roce 1990 Miroslav Procházka: „Za normálních okolností když řeknu, že XY není marxista nebo že je strukturalista, nemusí to ještě tolik znamenat; nesouhlasím-li s jeho názory, mohu odkázat k systému hodnot, který považuji z různých hledisek za účelnější. Když však vím, že se to odehrává v systému, v němž porušení norem má za následek perzekuci, pak těžko mohu označit někoho, že je nedodržuje, aniž se dostávám do pozice udavače“ (Literární noviny č. 17/1990). Pokud vím, mezi více než půltisícovkou položek, které představuje Blahynkova bibliografie od roku 1990 do současnosti, není jediná, v níž by pisatel svých hanobících aktivit litoval a žijící autory či pozůstalé po těch, které příčinnivě denuncoval už jako mrtvé, třeba požádal o odpuštění. Obávám se dokonce, že jediné, co se v jeho publicistice po listopadu 1989 oproti předchozím dekadám změnilo, je vystavování sebe sama jako oběti komunistického režimu a jako součást *dnešní* perzekvované (sic) části literatury – a toto stihomamské rozpoložení šíří v týdenní literární příloze celorepublikového deníku, o jejímž nákladu si mohou nechat zdát všechny polistopadové literární a umělecké časopisy dohromady.

Vydávat Nezvala může dnes každý, nestojí-li mu v cestě autorsko-právní překážky, tedy i pan Blahynka. Pověřit ho však přípravou Nezvalových Básní v České knižnici, řadě, jejíž koncepce byla budována s odlišným vědeckým nárokem, než byla předlistopadová ediční praxe, nebylo šťastné rozhodnutí. Tento krok vyvolává dojem, že k vydavatelské činnosti nepatří prvek osobní volby, sebereflexe a integrity, že stačí jen odbornické, fachidiotské zaměření (což edice všech autorů, jmenovaných v závěru druhého odstavce tohoto textu, současně popírají). Však také dosud jediný recenzent prvního

nezvalovského svazku Básní, J. Hájek, o jeho editorovi řekl: „Mně osobně je to jedno; jsem antikomunista a jsem někdo, kdo vidí kvalitu poezie i kvalitu připravené edice“ (není to výrok z osobního dopisu či záznam řízného hovoru, nýbrž úryvek z recenze v literárním čtrnáctideníku – Tvar č. 7/2012). Kvalita Blahynkovy edice je ovšem – i za předpokladu, že text je připraven spolehlivě – bohužel nízká, recenzent opravdu není „někdo, kdo vidí“; podrobný rozbor podáme jinde. – Souhrnnější vydání Nezvala chybělo sice dlouho, ale mělo-li se za něj zaplatit touto cenou, mohlo se myslím ještě počkat. Literární díla minulosti „žijí“ tím, že jsou čtena, konkretizována a znovu vydávána. V případě Vítězslava Nezvala a jeho editora v České knižnici to vypadá, jako kdyby polibek, jež si navzájem vtiskli básník a politický režim, byl smrtící a do dnešních dnů setrval v třiadvacet let trvajícím filmovém *freeze frame*.

www.ipsl.cz